

10 Wessem

C.H.J. TUBÉE EN S.H.F. SMEETS †

Specifieke gegevens

Naam: Wessem, Wishem, Wisheim.

Locatie: topografische kaarten 1:50 000, blad 58 west; 1:25 000, blad 58 C; 1:10 000, blad 58 CZ.

Functie: tot 1568 steunpunt van de heer, later graaf van Horn; na dat jaar steunpunt van het Overkwartier van Gelre.

Geschiedenis

Algemeen

In 965 schonk aartsbisschop Bruno van Keulen de villa Wishem aan de door hem in 964 gestichte abdij van Sint-Pantaleon te Keulen. Wessem was behalve domein ook een portus, een prestedelijke handelsnederzetting aan de Maas. In 1118 had Wessem zoveel rechten verworven, dat vanaf dat jaar gesproken kon worden van een stad.¹ In 1219 gaf de abdij van Sint-Pantaleon aan Willem van Horn, haar voogd te Wessem, de villa Wessem in altijddurende pacht. Tussen 1305 en 1329 ging het eigendom definitief over op de heer van Horn.² Gerard van Horn noemt Wessem in 1329 een oppidum en de schout en schepenen spreken in 1442 van stad.

Na de onthoofding van Filips de Montmorency, graaf van Horn, in 1568 te Brussel, werden zijn bezittingen verbeurd verklaard. Op grond van de leenband van de heer van Wessem tot de hertog van Gelre werd Wessem bij het Overkwartier gevoegd.³ Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) bleef Wessem in Spaanse handen. Als deel van de Zuidelijke Nederlanden kwam de plaats in 1713 bij de Vrede van Utrecht aan Oostenrijk.

In 1795 werd de heerlijkheid Wessem geannexeerd door Frankrijk en ging deel uitmaken van het departement Nedermaas.

Vanaf 1815 maakt Wessem deel uit van de provincie Limburg.

Historische geografie

Wessem is gebouwd op een terras in een alluviale vlakte, dat oorspronkelijk een geheel moet hebben gevormd met het laagterras bij Heel in het noorden en bij Maasbracht

in het oosten. Aan de zuid- en westzijde is de plaats waar Wessem is ontstaan, afgesloten door de Panheelderbeek en de Thornbeek en aan de oostzijde door de Maas. Langs Wessem liep de Romeinse heerbaan Tongeren-Dilsen-Heel-Blerick-Cuijk-Nijmegen, terwijl een diverticulum (zijweg) van Tüdderen over Cruchten (Maasbracht) naar Heel bij Wessem de Maas passeerde.

Krijgeschiedenis

Voor zover bekend hebben in Wessem geen krijgsvaardigheden van betekenis plaats gevonden.

Vestingbouwkundige ontwikkeling

Wessem is ontstaan als een nederzetting van het vicustype, bestaande uit één straat.⁴ Dit is de parallel aan de Maas lopende Steenweg tussen markt en kerk. In de loop van de tijd werd de plaats uitgebouwd tot een vierkant. Omdat de Maas en de beide beken aan de oost-, zuid- en westzijde voldoende bescherming boden, was het voor het verkrijgen van meer veiligheid voldoende aan de noordzijde tussen de Maas en de Panheelderbeek een gracht met wal aan te leggen. Zij worden reeds in 1453 vermeld en moeten dus vóór die tijd zijn aangelegd. Of de plaats ommuurd is geweest, is niet bekend. Een bron uit 1569 vermeldt, dat samen met wallen en poorten aan het einde van de vijftiende eeuw ook de muren zouden zijn geslecht. Wessem telde een aantal poorten: de Maaspoort, de Polderpoort en de Panheelderpoort. Vermoedelijk betrof het eenvoudige doorgangen in een stenen of aarden omwalling. In 1508 en 1601 werden nieuwe wallen en afsluitbomen aangelegd.⁵ Omstreeks 1840 was aan de noordzijde van Wessem nog een wal aanwezig, die later is geslecht.

In 1939 en 1940 werden bij Wessem langs de Maas enige kazematten gebouwd, als onderdeel van de Maaslinie. Zie hiertoe hoofdstuk 24.

Huidige toestand

Slechts de naam Wallenstraat herinnert aan de vroegere positie van de stad. De vóór de Tweede Wereldoorlog gebouwde kazematten zijn eveneens verdwenen.

Kadastrale kaart van Wessem uit begin negentiende eeuw (RAL, 07.J09 Kadasterkaarten). 1 voormalige Maaspoort; 2 voormalige Polderpoort; 3 voormalige Panheelderpoort.

Noten

- 1 J.L. van Hasselt en W. Sangers, *Wessem, een stadje met allure ...* (Beek, 1975) 13-15.
- 2 J. Linssen, 'Over de vroegste geschiedenis van Wessem', *PSHAL* XCVIII/XCIX (1962-1963) 1-57.
- 3 A.M.J.A. Berkvens, *Plakkatenlijst Overkwartier 1665-1794* (Nijmegen, 1990; Rechtshistorische reeks van het Gerard Noodt Instituut nr. 19) I: Spaans Gelre; instellingen, territorium, wetgeving (1580-) 1665-1702, 118-125.
- 4 Een nederzetting van het vicustype is een mono-economische nederzetting van schippers en handelaren. De plattegrond ervan wordt gekenmerkt door één hoofdstraat, waarlangs, met de korte gevel aan de straatkant, de huizen in zeer dichte concentratie zijn gebouwd.
- 5 J.H. Hanssen, *Inventarissen van de archieven der Schepenbank en gemeente Wessem 1481-1937* (Maastricht, 1986) 13.